

**Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
HERCEGOVAČKO-NERETVANSKA ŽUPANIJA
ZAVOD ZA ŠKOLSTVO MOSTAR**

**KURIKUL NASTAVNOG PREDMETA
POLITIKA I GOSPODARSTVO
ZA GIMNAZIJE**

Mostar, svibanj 2024.

**Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
HERCEGOVAČKO-NERETVANSKA ŽUPANIJA
ZAVOD ZA ŠKOLSTVO MOSTAR**

**KURIKUL NASTAVNOG PREDMETA
POLITIKA I GOSPODARSTVO
ZA GIMNAZIJE**

Mostar, svibanj 2024.

**Kurikul nastavnog predmeta Politika i gospodarstvo
za gimnazije**

Izdavač:

Za izdavača:

Koordinator Društveno-humanističkog područja:

Dr. sc. Marija Naletilić

Voditelj predmetne Radne skupine:

dr. sc. Dražen Barbarić, doc.

Radna skupina za izradu predmetnog kurikula:

Mario Damjanović

Mile Logara

Sanja Crnogorac

Ivana Brković

Monika Bošnjak

Recenzent:

dr. sc. Ana-Mari Bošnjak, doc.

Tehnička priprema i uređenje:

Javna ustanova Zavod za odgoj i obrazovanje

SADRŽAJ

A/ OPIS PREDMETA	4
B/ CILJEVI UČENJA I PODUČAVANJA PREDMETA	6
C/ PREDMETNO PODRUČJE KURIKULA	6
D/ ODGOJNO-OBRAZOVNI ISHODI	9
<i>4. razred gimnazije /35 nastavnih sati godišnje/</i>	9
E/ UČENJE I PODUČAVANJE	14
F/VREDNOVANJE I OCJENJIVANJE	17

A/ OPIS PREDMETA

Nastavni predmet Politika i gospodarstvo konceptualno je osmišljen da na kraju srednjoškolskoga obrazovanja učenika opskrbi temeljnim kompetencijama koje omogućuju razumijevanje političkih procesa na lokalnoj, državnoj i međunarodnoj razini, te pozicioniranje sebe kao aktivnoga građanina zainteresiranoga i informiranoga o javnim stvarima vlastite političke zajednice. Iz te perspektive, svrha predmeta je osposobljavanje učenika za punopravno sudjelovanje u političkoj i ekonomskoj sferi društva. Učenik stječe specifična znanja o osnovnim postavkama funkcioniranja politike kao općeljudske djelatnosti, njezinim institucionalnim oblicima i varijacijama te ishodima kojima oblikuje svakodnevni život građana. Kada je u pitanju ekonomska dimenzija, naglasak je na razvoju financijske pismenosti, izgradnji poduzetničkih vrijednosti, te sklonosti ka oblicima održivoga gospodarstva koje vodi brigu o očuvanju okoliša i stanju društva, ekonomije i politike koju ostavljamo budućim generacijama.

Razvoj demokratske političke kulture kod učenika će stvoriti razredno okruženje u kojem se o ključnim temama zajednice raspravlja na racionalan i uvažavajući način. To uključuje vrijednosti interkulturalnoga razumijevanja, uvažavanja posebnosti svake skupine te odbacivanje bilo kakvoga oblika diskriminacije temeljene kolektivnim identitetom. Učenici stječu osnovna znanja o ljudskim pravima i slobodama te mogućnostima njihove zaštite. Važan dio predmeta je fokusiranost na civilno društvo gdje se građani na temelju vlastitih identiteta i interesa mogu slobodno udruživati, promicati zajedničke interese te sudjelovati u političkom procesu.

Stjecanjem znanja o politici u demokratskom kontekstu, učenik izgrađuje svijest o vrijednosti političkoga i društvenoga pluralizma te mehanizmima kreiranja obvezujućih javnih politika. Poseban naglasak je na političkom sustavu BiH, svim razinama vlasti i njihovim nadležnostima. Učenik stječe kompetencije kritičkoga vrednovanja nedemokratskih oblika vlasti, ali i određenih nedostataka demokratskih sustava. Također, razvija sklonost prema odgovornom građanskom ponašanju, što znači poznavanje mogućnosti aktivizma u vlastitoj zajednici te pravne oblike zaštite interesa ili prava. Učenik će poznavanjem osnovnih ekonomskih pojmova i koncepata te ideje slobodnoga tržišnog gospodarstva uočavati manjkavosti postojećih ekonomskih sustava. Time će usvojiti sposobnost kritičkoga analiziranja različitih ekonomskih sustava kao i njihove razvojne mogućnosti. Postat će financijski pismena osoba s temeljnim pretpostavkama za sudjelovanje na tržištu rada u lokalnom, ali i europskom kontekstu.

Predmet učenike potiče na kritičko promišljanje političke i ekonomske sfere, njihovih ključnih institucija, sudionika i procesa. Učenik izgrađuje kompetenciju iznošenja vlastitih stavova, ali i njihove evaluacije. Putem grupnog rada počinje rješavati zajedničke probleme u demokratskom kontekstu, ali i uvažavati mišljenja različita od vlastitih. To znači uvažavanje interkulturalnog dijaloga te otvorenosti prema oblicima kulturnih različitosti, uz svijest o značaju i važnosti vlastite kulture i nacionalnoga identiteta. Predmet kod učenika razvija sposobnost kompleksnoga mišljenja o političkim, društvenim i ekonomskim fenomenima.

Predmet je preskriptivno određen konceptom demokratske političke kulture koja učenika osposobljava za aktivno sudjelovanje u političkom i društvenom životu. Za BiH je izuzetno važno da učenik razvije kompetencije uvažavanja multikulturalnosti i kritičkoga promišljanja vlastitih stavova, interesa i vrijednosti. Učenik treba razviti visoku razinu privrženosti ljudskom dostojanstvu iz čega se izvodi sklonost odbacivanju diskriminacije, borbi za vlastita uvjerenja te kolektivno organiziranje u civilne udruge. U ekonomskoj dimenziji predmeta naglasak je stavljen na razvoj poduzetničkih kompetencija u kontekstu tržišnog gospodarstva.

Predmet je povezan sa srodnim društveno-humanističkim predmetima preko razvoja generičkih kompetencija: kritičkog promišljanja društveno-političke zbilje, samoevaluacije stavova, znanja i vrijednosti, sklonosti zajedničkom rješavanju problema, prihvaćanju kulturne različitosti i interkulturalnoga razumijevanja te očuvanju vlastitoga identiteta. Podučavanje izbornih sustava vezano je uz matematičko područje, dok demokratska politička kultura razvija međukulturalno komuniciranje blisko jezično-komunikacijskom području. Prikaz globalizacijskih procesa u digitalnom okruženju neodvojivo su vezani uz tehničko-informacijsko područje.

Predmet je blisko povezan s međupredmetnim temama. Predmetno područje *Stvaralaštvo i inovativnost u digitalnom okruženju* neizostavan je dio digitalnoga poslovanja i jedan od najprospulzivnijih dijelova suvremene ekonomije. Područje *Osobni i socijalni razvoj* vezano je uz koncept odgovornoga građanstva te samopoidanja učenika kao ravnopravnog sudionika društveno-političkih procesa. Tema *Poduzetnost* je sastavni dio koncepta ekonomske i financijske pismenosti te jedan od ključnih obrazovnih ishoda predmeta, a identična stvar je s temom *Građanski odgoj i obrazovanje* kao sastavnim dijelom odgovornoga građanstva i društveno-političke participacije.

Temeljna postavka predmeta je fokusiranje nastavnoga procesa na interakciju nastavnika i učenika. Nastavnik kreira kontekst koji će kod učenika omogućiti posvećenost samostalnom učenju, grupnom radu i učenju kroz praktične primjere. Ishodi su tako postavljeni da je nastavnik u poziciji uvodničara i moderatora otvorenih diskusija te supervizora grupnoga i samostalnoga rada. Problemski pristup u političkom, građanskom i ekonomskom obrazovanju zahtjeva široku lepezu metoda podučavanja i rada, poput kratkih eseja, analiza, prezentacija grupnoga i individualnoga rada, debatiranja te kritičke refleksije izabranih pitanja u navedenim područjima.

Nastavni predmet Politika i gospodarstvo pripada društveno-humanističkom nastavnom području. Podučava se na srednjoškolskoj razini, u gimnazijama i srednjim strukovnim školama, u 4. razredu (5. ciklus). Predviđeni fond predmeta iznosi 32 sata (1 sat tjedno).

B/ CILJEVI UČENJA I PODUČAVANJA PREDMETA

- Usvajanje i ovladavanje temeljnim pojmovljem i znanjima o političkoj i ekonomskoj sferi društva: institucijama, sudionicima i procesima, njihovo smještanje u kontekst globaliziranoga svijeta te kritičku analizu njihova utjecaja na svakodnevno funkcioniranje društvene zajednice.
- Detaljno upoznavanje višerazinskoga političko-administrativnog ustrojstva Bosne i Hercegovine, njegovo pozicioniranje u europski okvir razvijenih demokratskih država, te razvijanje vrijednosne orijentacije euroatlantskih integracija kao ključnoga generatora demokratizacije i modernizacije.
- Spoznavanje i razumijevanje uloga pojedinca i civilnoga društva u očuvanju demokratskih načela, političkih i građanskih prava te ekonomskih sloboda, uz poznavanje mehanizama društvene i političke participacije kojima se održava vladavina prava, zajamčena razina individualnih i kolektivnih prava, te artikulira i zalaže za partikularne interese kao i za opći interes unutar pluralnoga društva.
- Uočavanje multikulturalnih društvenih elemenata, njihovo prepoznavanje kao važnih kulturnih i političkih činjenica, usvajanje alata interkulturalnoga dijaloga i suvereno sudjelovanje u pluralnoj razmjeni mišljenja i stavova, uz uvažavanje drugačijih te izrazitu sklonost k odbacivanju bilo kakvoga oblika diskriminacije ili isključivanja iz javne sfere.
- Razvijanje sposobnosti poduzetničkoga razmišljanja, poimanja slobodnoga tržišta kao prilike za ostvarenje kreativnosti, sposobnosti i stečenoga znanja, uz vrijednosnu sklonost prema održivom gospodarstvu, čime se izgrađuje kritičko vrednovanje ekonomskih procesa koje u svom temelju sadrži brigu za zaštitu okoliša i životne sredine.

C/ PREDMETNO PODRUČJE KURIKULA

S obzirom na izuzetnu dinamiku i složenost procesa kulturne, društvene, ekonomske i političke transformacije suvremenih društava, pred učenike je postavljen izazov razumijevanja osnovnih elemenata tih procesa, kako bi nakon srednjoškolskog ciklusa postali ravnopravni sudionici političke, društvene i ekonomske sfere vlastite zajednice. Učenik će kroz obrazovni proces unutar ovoga predmeta biti suočen s temeljnim pojmovnim aparatom, teorijskim pristupima, kategorizacijom sudionika i procesa te praktičnim pitanjima i problemima koji će ga pripremiti za navedeni cilj. Kako bi se što prikladnije obuhvatila struktura zahtjevnoga procesa i izvršio postavljeni cilj, nastavni predmet Politika i gospodarstvo je strukturiran u tri predmetna područja: Politika u demokratskom kontekstu, Građanska odgovornost i politička participacija te Ekonomska i financijska pismenost. Navedena predmetna područja zasnovana su na

identičnim vrijednosnim temeljima demokratske političke kulture, aktivnih i samosvjesnih građana te racionalnih sudionika tržišnoga gospodarstva sklonih održivom razvoju. Također, predmetna područja usmjerena su prema izgradnji zajedničkih generičkih kompetencija te se u sadržajnom i funkcionalnom smislu komplementarno nadopunjuju. Predmetna područja određena su kombiniranim modelima. Prvo je izvedeno iz ključnoga koncepta demokracije i tematske cjeline politike, drugo iz ključnih koncepata građanskoga aktivizma i političke participacije, dok je treće određeno kombinacijom vrste pismenosti (financijske) i tematske cjeline ekonomije.

A/ Politika u demokratskom kontekstu

Učenik se suočava s višedimenzionalnom strukturom politike, ali u strogo definiranom demokratskom okviru. Politika se podučava kao općeljudska djelatnost usredotočena na stvaranje kolektivno obvezujućih javnih odluka koje građani legitimiraju vlastitim pristankom. Iz te perspektive prvi dio ovog područja čine temeljni pojmovi politike poput: moći, autoriteta, vlasti, suverenosti, interesa i legitimnosti. Time će učenik ovladati osnovnim rječnikom nužnim za razvoj kompetencija višega stupnja. Drugi dio posvećen je elaboraciji tipologije političkih poredaka te njihova povijesnoga razvoja u komparativnoj perspektivi. Temeljni kriterij komparacije bit će demokratski sustavi nasuprot autokratskim političkim sustavima te njihovim specifičnim odlikama. Učenik će biti sposoban opisati strukturu domaćega političkoga sustava te komparirati nadležnosti i funkcije pojedinih razina vlasti. Taj postupak će biti nadopunjen sposobnošću kritičke evaluacije pojedinih dijelova političkoga sustava, ili sustava u cjelini, u odnosu na idealtipski postavljen model demokratskih političkih sustava zapadnoga tipa. Treći dio će se odnositi na stavljanje dotadašnjih nastavnih sadržaja u međunarodni kontekst. Učenik će moći razlikovati isprepletene globalizacijske silnice te njihov utjecaj na lokalnu i bosanskohercegovačku razinu vlasti. Poseban fokus bit će stavljen na euroatlantske integracije kao najviši doseg demokratskih međudržavnih integracija, s detaljnijim osvrtom na politički sustav Europske unije te potencijale koje politika proširenja nudi za državu poput Bosne i Hercegovine.

B/ Građanska odgovornost i politička participacija

Uz načelno poznavanje institucionalnog aspekta politike, procesa i rezultata koje politički sustavi produciraju, učenik nužno mora usvojiti spektar kompetencija koje mu omogućuju vlastito pozicioniranje u društveno-političkom kontekstu. To podrazumijeva sposobnost artikulacije vlastitih političkih stavova ili društvenih interesa te poznavanje mehanizama njihovog javnoga zalaganja. Prije svega učenici trebaju usvojiti vrijednost koncepta demokratske političke kulture koje pojedinca ohrabruje na društveno-političku aktivnost jer se participacija smatra najvišim mogućim demokratskim pravom svakoga pojedinca. Da bi učenik prihvatio potonje prvo mora poznavati genezu ljudskih prava i temeljnih građanskih sloboda, njihovu implementaciju u domaćem i europskom pravnom sustavu te poimati vladavinu prava kao temelj svakoga demokratskog političkog sustava. Učenik će kritički evaluirati razinu zaštite kolektivnih i individualnih ljudskih prava te predlagati modele njihove zaštite ili restauracije ukoliko su narušena. S obzirom na multikulturalni kontekst bosanskohercegovačkoga društva nužno je ugraditi percepciju ravnopravnosti i odagnavanja bilo kakvoga oblika kolektivne ili pojedinačne diskriminacije. Učenik će biti sposoban koristiti

alate interkulturalnoga dijaloga, uvažavati drugačije stavove, korigirati vlastite, ali uz očuvanje svoga identiteta i svjetonazora. Ovim predmetnim područjem želi se izgraditi odgovorne mlade građane, sa sposobnošću tolerancije i uvažavanja drugačijih te uz snažnu vrijednosnu privrženost društveno-političkoj participaciji kao temelju pluralnih demokratskih društava.

C/ Ekonomska i financijska pismenost

Unutar predmetnog područja Ekonomska i financijska pismenost, učenik se uvodi u kompleksni svijet ekonomije s izrazitim naglaskom na stvaranje kompetencija koje će ga osposobiti za samostalno promišljanje ekonomskih procesa i fenomena u svakodnevnom životu. Predmetno područje sastavljeno je od tri dijela. Prvi se odnosi na obrađivanje temeljnih pojmova ekonomije, što podrazumijeva upoznavanje učenika s elementima slobodnoga tržišnog gospodarstva, njegovim ključnim sudionicima, procesima koji ga karakteriziraju, različitim pristupima regulacije gospodarskih aktivnosti te njihovim utjecajem na cjelokupnu društvenu sferu. Drugi dio je posvećen obrazlaganju odgovornoga gospodarstva, uključujući etičke postavke slobodnoga tržišta, učinke konzumerizma, zaštite potrošača te alternativnih pravaca u razvoju ekonomske sfere. Poseban naglasak je stavljen na kompetencije i vrijednosnu naklonjenost uravnoteženom ekonomskom razvoju, uz strogu zaštitu okoliša kao ključne varijable ljudske egzistencije te brige za održivu socioekonomsku strukturu koju će naslijediti buduće generacije. Posljednji dio se temelji na koncepciji poduzetništva, razvijanja poduzetničkih vrijednosti i širenja poslovnoga horizonta kod učenika koji će na taj način biti sposobni za samostalno sudjelovanje na tržištu rada i primjenjivati svoje ideje i kreativnost u razvoju novih zanimanja i poslova. Ovako postavljeno predmetno područje kod učenika izgrađuje temeljni korpus kompetencija koji će od njih stvoriti financijski pismene, racionalno usmjerene i tržišno orijentirane mlade ljude. Samo takvi pojedinci mogu uistinu postati aktivni i samosvjesni građani.

D/ ODGOJNO-OBRAZOVNI ISHODI**GIMNAZIJA****4. razred /32 nastavna sata godišnje/**

PREDMETNO PODRUČJE: A/ Politika u demokratskom kontekstu	
Odgojno-obrazovni ishod učenja	Razrada ishoda
A.IV.1. Učenik opisuje obilježja političke zajednice te raščlanjuje njezin institucionalni sklop, ključne sudionike i procese, s posebnim osvrtom na politički sustav Bosne i Hercegovine.	<ul style="list-style-type: none"> • prepoznaje politiku kao specifičnu ljudsku djelatnost usmjerenu na opće dobro • objašnjava osnovne pojmove politike i različite teorijske pristupe istima • razlikuje ključne sudionike političkih procesa te njihove ideološke i programatske profile • analizira politički sustav BiH, njegove razine vlasti te nadležnosti pojedinih razina.
Poveznice sa ZJNPP	<u>DHP-4.4.1</u>
Ključni sadržaji	
<ul style="list-style-type: none"> • određenje pojma politike i njegove komponente politike • osnovni pojmovi politike: moć, vlast, legitimnost, suverenost; političke stranke: funkcije i tipovi stranaka • spektar političkih ideologija • politički ustroj BiH • višerazinski federalni sustav: državna razina, entiteti, županije/kantoni i lokalna samouprava • posebnosti izbornoga sustava BiH. 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>Uvesti pojam politike u pluralnoj perspektivi čime će učenici na početku uočiti da politika nije jednoznačan pojam već ovisi o pristupu njezina percipiranja.</p> <p>Osnovne pojmove politike podučavati u korelaciji te praktičnim primjerima ukazivati na njihovu međusobnu isprepletenost. Preko ovih pojmova povezati srodne predmete i discipline s politikom.</p> <p>Naglasak staviti na pojašnjavanje političkoga sustava BiH, tj. sadržaj područja kontekstualizirati u politički okvir BiH.</p> <p>Prema interesu učenika moguće je detaljnije izučavati određeni sadržaj te koristiti individualni ili grupni rad za pojedine teme (npr. vizualni prikaz potkovice političkih ideologija, rad na Aneksu IV. Daytonskoga ugovora, obrađivanje odabrane javne politike kroz različite razine nadležnosti,...).</p> <p>Nastavnik treba izbjeći definicijsko podučavanje i učenje temeljnih pojmova i procesa politike.</p> <p>Sadržaj ove tematske cjeline moguće je korelirati sa sadržajima nastavnih predmeta: Sociologija (moć i politika, vlast, političke stranke, socijalni pokreti), Filozofija (politika, vlast, sloboda, jednakost, moć, pravo) i Etika (političke doktrine i etički problemi).</p>	
Odgojno-obrazovni ishod učenja	Razrada ishoda
A.IV.2. Učenik uspoređuje temeljne razlike u vrijednostima, načelima i političkim procesima između demokratskih i autokratskih režima te argumentira prednosti života u demokraciji.	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje elemente države i klasificira tipologiju političkih sustava • definira ključna obilježja demokratske političke kulture • prepoznaje važnost demokratske političke kulture za razvoj društvenoga pluralizma.
Poveznice sa ZJNPP	<u>GRO-2.1.2</u>

Ključni sadržaji	
<ul style="list-style-type: none"> • struktura države, tipovi država i funkcije države • oblici državnoga ustrojstva • pojam političkoga poretka: stranački sustav, izborni sustav i sustav vlasti • autoritarni i demokratski politički poretci • tipovi političke kulture: parohijalna, podanička i demokratska. 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>Prikazati fenomen države preko osnovnih obilježja: teritorij, stanovništvo i legitimna vlast, kao i suvremene izazove u svim trima dimenzijama te osnovne kriterije tipologije država.</p> <p>Predstaviti prednosti demokratskih političkih sustava u odnosu na autokratske (diktatura i totalitarizam). Konkretnim povijesnim i sadašnjim primjerima povezati iskustva života u diktaturama i totalitarizmima.</p> <p>U dogovoru s učenicima nastavnik može osuvremeniti podučavanje ovoga ishoda, ali i razviti razrednu demokratsku kulturu (npr. prikazivanje dokumentarnih filmova odabrane tematike ili igranoga filma „Die Welle“ 2008., koji tematizira razvoj totalitarne svijesti u razrednom okruženju).</p> <p>Sadržaj ove tematske cjeline moguće je korelirati sa sadržajima nastavnih predmeta: Sociologija (demokracija, totalitarizam, autoritarizam), Filozofija (demokracija, utopija, H. Arendt – totalitarizam, Hegel – umna država), Geografija (države - osnovni oblik teritorijalno-političke organizacije prostora) i Povijest.</p>	
Odgojno-obrazovni ishod učenja	Razrada ishoda
<p>A.IV.3. Učenik objašnjava osnovni institucionalni ustroj Europske unije, njezine glavne vrijednosti i ciljeve te procjenjuje prednosti i nedostatke pristupanja Bosne i Hercegovine Europskoj uniji.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • objašnjava povijesni razvoj institucija Europske unije i interpretira temeljne vrijednosti na kojima je zasnovana • objašnjava političke, socijalne i ekonomske učinke potencijalnoga članstva BiH u Europskoj uniji.
Poveznice sa ZJNPP	GRO-3.2.2 GRO-3.2.3
Ključni sadržaji	
<ul style="list-style-type: none"> • povijesni kontekst europskih integracija • temeljni ugovori i krugovi proširenja • institucionalna struktura EU • kratak prikaz politike proširenja; perspektive članstva BiH. 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>Prikazati povijesni kontekst razvoja Europske unije (Drugi svjetski rat, hladnoratovsko sukobljavanje, mirovni projekti itd.) te nadležnosti i uloge pojedinih institucija EU.</p> <p>Naglasak staviti na proces pristupanja BiH Europskoj uniji, kao i promjene koje članstvo donosi.</p> <p>Omogućiti učenicima individualni ili grupni rad na sadržajima ovoga ishoda te poticati njihovo kritičko promišljanje pristupnoga procesa. Aktivnost je moguće provesti pripremama za debatu.</p> <p>Sadržaj ove tematske cjeline moguće je korelirati sa sadržajima nastavnih predmeta: Geografija (Bosna i Hercegovina na putu ka euroatlantskim integracijama) i Povijest te s međupredmetnim temama: Upotreba informacijske i komunikacijske tehnologije (pristojna komunikacija i tolerantan pristup), Osobni i socijalni razvoj (samomotrenje, ekspresija, stav, samoprikazivanje).</p>	
PREDMETNO PODRUČJE: B/ Građanska odgovornost i politička participacija	
Odgojno-obrazovni ishod učenja	Razrada ishoda

<p>B.IV.1. Učenik objašnjava važnost društvene solidarnosti te ulogu i oblike građanskoga aktivizma u osiguranju demokratskoga pluralizma i interkulturalnoga dijaloga.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • identificira značaj i ulogu civilnoga društva u očuvanju demokratskoga pluralizma te zaštiti ljudskih prava i sloboda • prepoznaje važnost učinkovite participacije građana u političkim procesima • argumentira prednosti multikulturalnoga društva te zagovara interkulturalni dijalog temeljen na ravnopravnosti i uzajamnom poštovanju različitih identiteta.
<p>Poveznice sa ZJNPP</p>	<p><u>DHP-4.3.4 DHP-4.1.1</u></p>
<p>Ključni sadržaji</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • pojam društvene solidarnosti • oblici građanskoga aktivizma • vrste udruga civilnoga društva • politička participacija građana. 	
<p>Preporuke za ostvarenje ishoda</p>	
<p>Razlučiti kriterije razlikovanja političkoga i građanskoga aktivizma/djelovanja. Navesti primjere različitih oblika građanskoga aktivizma (npr. udruge za zaštitu posebnih interesa, peticije, građanski neposluh, javno i medijsko djelovanje itd.).</p> <p>Učenike tretirati kao buduće punopravne sudionike političke sfere s mogućnošću aktivnoga i pasivnoga biračkog prava. Ukazati na važnost sudjelovanja na izborima kao odlike odgovornih građana. Proći sve razine na kojima će ta prava moći praktimirati: lokalni izbori (općine i gradovi), opći izbori (županijska, federalna i državna zakonodavna tijela, izbor člana Predsjedništva BiH); posebno biračko pravo na temelju dvostrukoga državljanstva (izbori za Hrvatski sabor, Predsjednika Republike Hrvatske i Europski parlament).</p> <p>Upoznati učenike sa zakonski zajamčenim oblicima participacije građana na subnacionalnoj razini u BiH poput referenduma, mjesnog zbora građana, građanske inicijative, podnošenja prijedloga preko nevladinih organizacija i udruženja građana, kao i druge oblike neposrednog sudjelovanja kakvi su participativno budžetiranje.</p> <p>Prema interesu učenika neki sadržaji se mogu detaljnije podučavati, posebno kroz oblike aktivnoga učenja. Primjerice, nastavnik može koristiti individualne ili grupne zadatke u kojima će učenici razrađivati i koristiti mehanizme građanskoga aktivizma u rješavanju zadanih problema.</p> <p>Sadržaj ove tematske cjeline moguće je korelirati sa sadržajima nastavnih predmeta: Sociologija (državljeni i građani, političke stranke, socijalni pokreti i izbori), Filozofija (pojedinaac, zajednica, solidarnost, društveni ugovor), Etika (sloboda mišljenja u javnom prostoru i pitanja odgovornosti, vladavina prava i civilno društvo), Psihologija (formiranje i održavanje stavova, predrasuda, diskriminacije), Matematika (rješavanje kombinatornih problema), Geografija (multikulturalnost i ljudska prava u svijetu, BiH u mreži multikulturalnosti - razvoj identiteta i domoljublja) i s međupredmetnom temom Građanski odgoj i obrazovanje.</p>	
<p>Odgovno-obrazovni ishod učenja</p>	<p>Razrada ishoda</p>
<p>B.IV.2. Učenik analizira zaštitu i razvoj ljudskih prava, te stupanj njihova narušavanja s obzirom na načelo vladavine prava i koncept univerzalnih ljudskih sloboda.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje povijesni razvoj ljudskih prava te razlikuje oblike njihova narušavanja i mehanizme zaštite • objašnjava odnos individualnih i kolektivnih ljudskih prava, s posebnim osvrtom na prava marginalnih i manjinskih skupina.
<p>Poveznice sa ZJNPP</p>	<p><u>GRO-2.1.1 DHP-1.1.3</u></p>
<p>Ključni sadržaji</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • povijesni presjek razvoja ljudskih prava • tipologija (generacije) ljudskih prava • pravna i politička zaštita ljudskih prava • razlikovanje individualnih i kolektivnih prava; poseban položaj za marginalne i manjinske skupine • posvećenost kulturnim razlikama; koncept multikulturalizma i interkulturalnoga dijaloga. 	

Preporuke za ostvarenje ishoda
<p>Fenomene ljudskih i građanskih prava postaviti u povijesni i politički kontekst. Omogućiti individualni i grupni rad na ključnim dokumentima koji se odnose na određivanje ljudskih prava.</p> <p>Pažljivim uvođenjem razlike individualnih i kolektivnih prava (jezik, obrazovanje, mediji, identitet, samouprava, zastupljenost) učenici trebaju razumijevati njihovu komplementarnost, a ne isključivost.</p> <p>Sadržaj ovoga ishoda zahtjeva značajan samostalni rad i kritičko promišljanje.</p> <p>Nastavnik na temelju procjene sadržaj može produbljivati različitim aktivnostima: npr. omogućiti rad na odabranim dokumentima; debatama o kršenju i zaštiti ljudskih prava; analizom triju generacija ljudskih prava itd. Prema potrebi koristiti primjere multinacionalnih država i njihovih sustava osiguravanja individualnih i kolektivnih prava (npr. Kanada, Belgija, Švicarska).</p> <p>Sadržaj ove tematske cjeline moguće je korelirati sa sadržajima nastavnih predmeta: Etika (ljudska prava i pokreti za zaštitu ljudskih prava, suvremene prijetnje ljudskim pravima, problemi kulturnog relativizma), Sociologija (etnocentrizam, kulturni relativizam i utjecaj ideologije na različite identitete), Filozofija (pojedinaac, zajednica, cenzura, sloboda govora, ljudska prava, M. Foucault – afirmacija ljudskih prava), Hrvatski, Engleski i Njemački jezik (međukulturne kompetencije) i Povijest te s međupredmetnom temom Građanski odgoj i obrazovanje.</p>

PREDMETNO PODRUČJE: C/ Običan jezik i jezici logike	
Odgojno-obrazovni ishod učenja	Razrada ishoda
<p>C.IV.1. Učenik objašnjava karakteristike slobodnoga tržišnog gospodarstva i procjenjuje mogućnosti poduzetničke aktivnosti u lokalnom i državnom kontekstu.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje temeljna obilježja slobodnoga tržišta, ključne sudionike i procese te ih uspoređuje s drugim oblicima ekonomskih sustava • demonstrira poduzetničke kompetencije kao suvremeni oblik participacije u ekonomskoj sferi • povezuje političku i ekonomsku sferu i analizira njihov utjecaj na svakodnevni život građana.
Poveznice sa ZJNPP	<u>DHP-3.1.2</u>
Ključni sadržaji	
<ul style="list-style-type: none"> • osnove ekonomske misli: A. Smith, D. Ricardo, K. Marx, J. M. Keynes, J. Schumpeter, F. Hayek, M. Friedman, P. Samuelson, P. Krugman, J. Stiglitz, itd. • temeljni pojmovi tržišne ekonomije: tržište, proizvodni proces, razmjena i natjecanje, mikroekonomija i makroekonomija • gospodarske djelatnosti (primarna, sekundarna, tercijarna i kvartarna) • oblici ekonomskih sustava (plansko vs. tržišno gospodarstvo) • značajke gospodarskoga sustava BiH • povezanost političkoga i ekonomskoga sustava • poduzetništvo u komparaciji s drugim oblicima gospodarske djelatnosti. 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>Osnovne teorijske koncepte ekonomske misli približiti učenicima korištenjem konkretnih primjera iz suvremenoga konteksta i svakodnevnoga života, a posebnu pozornost posvetiti karakteristikama tržišnoga gospodarstva.</p> <p>Prema interesu učenika koristi suvremene ekonomske teoretičare i njihove analize.</p> <p>Predstaviti poduzetništvo u odnosu na klasičnu tipologiju gospodarskih djelatnosti te praktičnim radom ukazati na specifičnost poduzetničkih kompetencija.</p> <p>Osvijestiti kod učenika osobnu financijsku odgovornost i pismenost te razumijevanje ekonomskih termina (npr. porez, kredit, leasing, kamate, štednja, investicije, osiguranja itd....).</p> <p>Aktivnost je moguće provesti individualnim ili grupnim radom (npr. izradom poduzetničkoga poslovnog plana; zajedničkim radom na razmjeni i evaluaciji poslovnih ideja; prepoznavanjem i usvajanjem poduzetničkih kompetencija,...).</p> <p>Sadržaj ove tematske cjeline moguće je korelirati sa sadržajima nastavnog predmeta: Matematika (postotci, aritmetička sredina, proporcionalne veličine, vrste i prikaz podataka, mjere srednje vrijednosti, mjere raspršenja) i s međupredmetnim temama: Upotreba informacijske i komunikacijske tehnologije (digitalni izvori informacija,</p>	

metode pretraživanja, organizacija informacija, autorska prava, razrada opsega projekta, utvrđivanje troškova, utvrđivanje vremenskog okvira, razrada organizacije posla;) i Poduzetnost.

Odgojno-obrazovni ishod učenja	Razrada ishoda
<p>C.IV.2. Učenik analizira ekonomske izazove u sklopu održivoga i ekološki osjetljivoga gospodarskog razvoja.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje utjecaj globalizacije i međunarodnih ekonomskih procesa na oblikovanje državnih i lokalnih ekonomskih prilika • objašnjava korelaciju između politika zaštite okoliša i ekonomski održivoga razvoja. • razmatra oblike upravljanja resursima zajedničkih dobara
<p>Poveznice sa ZJNPP</p>	<p><u>DHP-3.3.2 GRO-3.3.3</u></p>
<p style="text-align: center;">Ključni sadržaji</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • međunarodne financijske i ekonomske institucije • pojam i dimenzije globalizacije, antiglobalizma i glocalizacije • koncept društveno odgovornoga poslovanja i održivi razvoj • politike zaštite okoliša. 	
<p style="text-align: center;">Preporuke za ostvarenje ishoda</p>	
<p>Povezati lokalne i državne ekonomske prilike s globalnim procesima i sudionicima (npr. inflacija, kamate, investicije...). Konkretnim primjerima povezati sve elemente globalizacijskih procesa i njihov utjecaj na ekonomske procese (npr. tržište energenata, IT sektor, monetarna politika,...).</p> <p>Poseban naglasak staviti na koncept društveno odgovornoga poslovanja te procese zaštite okoliša i razvoja zelenoga kapitalizma (održive energetske politike, redukcije štetnih plinova, gospodarenje otpadom, potrošačke navike,...), kao i oblike korupcije kao ograničenja društveno odgovornoga poslovanja.</p> <p>Sadržaj ovoga ishoda zahtijeva značajan samostalni rad i kritičko promišljanje.</p> <p>Aktivnost je moguće provesti individualnim ili grupnim radom (npr. izradom studije slučaja odabranih ekonomskih problema, fenomena ili aktera; prepoznavanjem odgovornoga poslovanja i ekološki osviještenih ekonomskih sudionika u lokalnom i globalnom kontekstu).</p> <p>Sadržaj ove tematske cjeline moguće je korelirati sa sadržajima nastavnih predmeta: Sociologija (globalizacija, društvo rizika), Geografija (globalizacija i njezin utjecaj na gospodarstvo, multinacionalne kompanije, ugrožavanje i onečišćenje okoliša - uzroci i posljedice, globalno zatopljenje), Etika (etično i legalno poslovanje, socijalno poduzetništvo, društveno-odgovorno poslovanje, društvene posljedice neoliberalnog kapitalizma, tehnološki napredak i moralna odgovornost) i s međupredmetnom temom Poduzetnost.</p>	

E/ UČENJE I PODUČAVANJE

Osnovna postavka učenja i podučavanja je stavljanje u fokus samostalnoga i aktivnoga učenja koliko god je to moguće. To znači da se učenik postavlja u kontekst podučavane tematike (Politika u demokratskom kontekstu, Građanska odgovornost i politička participacija, Ekonomska i financijska pismenost), ali se unutar njih ostavlja dovoljan prostor kako bi vlastitim vještinama i sposobnostima došao do rješenja postavljenih problema, izgrađivao i evaluirao vlastite stavove te kritički promišljao elemente navedene tematike. Ovu postavku je moguće ostvariti metodama aktivnoga učenja uz interakciju i usmjeravanje od strane predmetnoga nastavnika. Pored klasičnoga nastavnog procesa učenik značajan dio kompetencija može izgraditi putem metoda aktivnoga učenja koje uključuju različite aktivnosti odobrene od strane nastavnika: esej, istraživanje, analiza medijskoga sadržaja, prezentacija, diskusija, simulacija, projektni nacrt, poslovni plan itd.

U svakom trenutku nastavnoga procesa nužno je ostvarivanje načela demokratskoga ozračja, unutar kojega učenik neće imati barijere u iznošenju vlastitih stavova, diskutiranju s drugim učenicima i nastavnikom, postavljanju važnih pitanja i iznošenju alternativnih prijedloga ili viđenja s obzirom na podučavanu tematiku. Ova dimenzija je posebno važna za gradivo koje se odnosi na normativni aspekt predmeta poput ljudskih prava, civilnoga društva, multikulturalizma i sl. Učenik u svakom trenutku mora osjećati poželjnost iznošenja svojih mišljenja bez obzira na stavove većine učenika ili nastavnika.

Izuzetno je bitno izvršiti disperziju oblika učenja, što podrazumijeva da se u optimalnim uvjetima učenike ohrabruje i upućuje na individualni rad (mikro istraživački projekti, samostalno prikupljanje informacija, izrada poslovnih planova i sl.), ali i grupni rad koji zahtjeva određenu razinu prethodno usvojenih kompetencija (komunikacije, samostalnoga učenja, samopouzdanja, artikulacije vlastitih stavova, debatanja, suradnje itd.). Potonji oblici rada izuzetno su pogodni pri podučavanju tematike koja iziskuje sinergijsko djelovanje i čije usvojene kompetencije služe za grupni oblik aktivnosti (građanski aktivizam, političke inicijative, poslovne pothvate i sl.). Grupiranje učenika ne smije biti sebi svrha već motivirano razvojem kompetencija i ispunjavanjem postavljenih ishoda nastavnoga predmeta, pri čemu nastavnik zadržava diskrecijsko pravo kriterija grupiranja uvažavajući interese i sklonosti učenika.

Ako školski uvjeti to omogućuju, učenik određeni dio praktičnoga učenja može izvršavati putem direktne interakcije s dionicima procesa kojima se nastavni predmet bavi (npr. organiziranim posjetima institucijama vlasti, posebno na lokalnoj razini, udrugama civilnoga društva te gospodarskim subjektima). Time će iskustva i znanja stečena u učionici dodatno produbiti neposrednim iskustvenim uvidima. Prema procjeni nastavnika, određeni dijelovi predmetnoga sadržaja podobni su za projektnu nastavu, gdje će učenici dobiti određenu vrstu zadatka i kriterije izrade projekta. Rad na poduzetničkim kompetencijama i financijskoj pismenosti neminovno iziskuje ovakav oblik nastave, kao i tematika građanskoga aktivizma.

Uloga nastavnika nipošto nije zanemariva, dapače, na njemu je da cijeli proces učenja i podučavanja svede na željeni kolosijek određen ciljevima učenja. Nastavnik mora stvoriti razredno ozračje u kojem će učenik razvijati željene kompetencije i vještine. Pri tome mora voditi brigu da se ovaj nastavni predmet podučava na samom kraju obrazovnoga ciklusa te uvažavati do tada stečena znanja, vještine i kompetencije.

Nastavnik ima ulogu stvaranja preciznoga pojmovnog okvira za cijeli nastavni proces, on postavlja teorijske i konceptualne temelje na kojima će učenik izgrađivati vlastite stavove i znanja. To podrazumijeva da će učenik dobiti suvremene uvide i dosege vezane za ključne koncepte i fenomene koji su sastavni dio predmetne građe. Nipošto se ne smije dopustiti da sadržaj predmeta ostane na razini teorijske apstrakcije ili memoriranja obrađenih pojmova, već se potruditi da metodama podučavanja svaki od navedenih pojmova ili procesa učenicima približi kroz praktične primjere iz njihova okruženja.

Nastavnik mora procjenjivati koje će metode učenja i podučavanja biti optimalne za pojedini dio predmetne tematike, jer individualni i grupni rad nisu univerzalno primjenjive metode, već ih treba pažljivo aplicirati u danom trenutku. Također, mora voditi brigu da ne bi došlo do zagušenja aktivnostima, primjerice, korištenje prevelikoga broja različitih modela učenja (esej, debata, grupni rad itd.) kod učenika mogu stvoriti zazor i pasivizirati ih u procesu učenja. Upravo je nastavnik najupućeniji da osigura ravnotežu u kojoj će različiti oblici kod učenika stvoriti izazov i pozitivan odnos prema učenju.

S obzirom da se radi o predmetu s vrlo izraženom normativnom dimenzijom, nastavnik mora voditi brigu o usmjeravanju odgojnoga procesa. To znači da mora ukazati na štetnosti određenih stavova, pojava ili ideoloških sklopova (npr. totalitarni režimi i ideologije) te prednosti demokratske političke kulture i pluralnoga društva. Jedan od temeljnih zadataka jest razvoj kompetencija učenika za samostalno i kompetentno sudjelovanje u pluralističkom društveno-političkom sustavu te tržišnom gospodarstvu vlastite zajednice.

Nastavni proces će uključivati i prijeporne sadržaje oko kojih se učenici neće u potpunosti slagati (npr. članstvo u Europskoj uniji) stoga je nužno stvoriti uvjete za otvorenu razmjenu stavova, bez omalovažavanja i uz uvažavanje sugovornika. Nastavnik treba zauzeti ulogu moderatora te pažljivim usmjeravanjem rasprave voditi učenike prema kompromisu ili barem približavanju stavova. Također, mora oprezno voditi nastavni proces koji uključuje

podučavanje kontroverznih tema (etičkih, vjerskih, političkih, identitetskih itd.), zbog čega je nužno kod učenika izgraditi kompetencije interkulturalnoga sporazumijevanja, koja neće isključivati već uvažavati različitosti. Vrlo je bitno da u tom duhu nastavnik organizira i kognitivni proces učenja, tj. da omogući učeniku pluralan pristup usvajanju znanja ili dolaženju do određenih zaključaka. Treba omogućiti pristup i vještine prikupljanja alternativnih informacija i pristupa određenim fenomenima koji se podučavaju. Nastavnu problematiku (političku, društvenu i ekonomsku) treba postaviti na način da uvijek postoji pluralizam mišljenja i da rijetko možemo govoriti o apsolutnim istinama ili zakonitostima. Samostalnim učenjem ili grupnim radom učenika treba poticati na kritičku refleksiju svih podučavanih procesa i fenomena, ali uvijek uz valjanu i potkrijepljenu argumentaciju. Kad je izvedivo i optimalno, nastavnik može uključiti učenike u proces odabira projektnih tema koje će se obraditi unutar nastavnoga predmeta.

Nastavnik će u procesu podučavanja koristiti odobrene udžbenike za nastavni predmet, što ne ograničava da vlastitim odabirom za određene dijelove predmetnoga sadržaja koristi i druge materijale. Potonji moraju odražavati postavljene ciljeve, odgovarati planiranom radu (samostalno učenje, grupni rad i sl.) te optimalno zadovoljavati sadržajne standarde nastavnoga predmeta. To znači da nastavnik učeniku može ponuditi ili barem ukazati na široki spektar kako pisanih tako i multimedijskih materijala i izvora koji mu mogu pomoći pri obradi određene teme. Materijali mogu uključivati istraživanja, stručne i novinske članke, reportaže, televizijske priloge, kratke filmove, tablice i dijagrame s važnim podacima, itd. Nastavnik mora voditi brigu o interesu učenika i prijemčljivosti odabranoga sadržaja. Posebno je važno omogućiti korištenje različitih materijala prilikom samostalnoga učenja u vidu mikro istraživanja, priprema za debatu, pisanja kratkih eseja i sl.

S obzirom da se najveći dio nastavne satnice odvija unutar učionice, izuzetno je važno postići otvorenu i dijalošku atmosferu. Nastavnik mora vlastitim komunikacijskim vještinama kod učenika razviti sklonost postavljanju pitanja, razmjenu mišljenja i kritičkoj analizi nastavnoga sadržaja. Zbog specifičnosti nastavnoga predmeta, učionica ne iziskuje posebnu opremljenost, osim mogućnosti privremenoga razmještaja rasporeda sjedenja radi grupnoga rada ili organizacije debata. Učionice bi trebale imati minimalnu informatičku opremljenost kako bi bilo omogućeno korištenje multimedijskoga sadržaja primjerenoga nastavnoj tematici. Imajući u vidu da je sastavni dio procesa učenja samostalni ili grupni rad izvan učionice (određeni zadatci, eseji, priprema prezentacija i sl.) nužno bi bilo voditi brigu o minimalnoj informatičkoj opremljenosti i digitalnoj pismenosti učenika kako se po tom kriteriju ne bi vršila diskriminacija. Prilikom takvoga oblika rada nastavnik je dužan učenike uputiti u mogućnosti pretrage i istraživanja te na potencijalne opasnosti ili prijetnje (zaštita privatnosti, ekstremističke stranice i kanali, virusi, financijske prevare i sl.) koje su moguće u digitalnom okruženju.

Ako to uvjeti dopuštaju, određeni dio satnice moguće je izvoditi u praktičnoj nastavi kroz organizirane posjete subjektima koji su direktno vezani za nastavni sadržaj poput institucija vlasti, udruga civilnoga društva i gospodarskih aktera.

Predmet Politika i gospodarstvo u Nastavnom planu i programu podučava se u četvrtom razredu

sa ukupnim fondom od 32 sata. Nastavnik mora voditi računa o ograničenoj satnici kako bi ravnomjerno rasporedio sva tri predmetna područja i pravovremeno isplanirao primjenu pojedinih metoda podučavanja i učenja da se postavljene ciljevi i ishodi učenja na kraju ciklusa ostvare. Bez obzira na postavljena predmetna područja te iz njih izvedene ciljeve i ishode učenja, nastavnik zadržava pravo određivanja dubine (opsežnosti gradiva) i dinamike podučavanja (vremenskoga trajanja) pojedinoga dijela gradiva s obzirom na povratnu reakciju učenika i njegovu procjenu o ispunjavanju naznačenih ishoda.

F/VREDNOVANJE I OCJENJIVANJE

Temeljna postavka vrednovanja u odgojno-obrazovnom procesu je odbacivanje njegova poimanja kao završnoga čina procesa učenja koja se uglavnom svodi na ocjenjivanje učenikova usvajanja predmetnoga gradiva. Konstruktivistički pristup vrednovanje smatra sastavnim dijelom odgojno-obrazovnoga procesa, neizostavnom aktivnošću utkanom u sve faze učenja, dok je ocjenjivanje tek jedna od aktivnosti vrednovanja. Od nastavnika to iziskuje kontinuirano i sistematično vrednovanje učeničkih postignuća.

Kurikulski pristup obrazovanju zahtijeva da postavljene ciljevi učenja i podučavanja budu usklađeni s metodama i tehnikama vrednovanja. Vrednovanje podrazumijeva precizne kriterije u svim njegovim sastavnicama i fazama te da vrednovana razina učeničkih postignuća ne izlazi izvan okvira odgojno-obrazovnih ishoda. Pored usklađenosti s ciljevima i mjerenjem razine usvojenosti kompetencija definiranih ishodima, vrednovanje treba biti primjereno metodama podučavanja i učenja te potrebama i interesima učenika iskazanima kroz njihove aktivnosti. Proces vrednovanja nije jednosmjerna aktivnost rezervirana za predmetnoga nastavnika. Iako potonji ostaje središnja figura vrednovanja, tendencija je da se jasnim pravilima, kriterijima i mogućnostima samoevaluacije stvori kompetencija učenika da vrednuje vlastita postignuća, kao i postignuća drugih učenika. Time vrednovanje postaje sastavnim dijelom strategije učenja koja uključuje grupni rad i razne oblike samostalnoga učenja.

Nastavnik zadržava autonomiju i odgovornost odabira metoda i tehnika vrednovanja vodeći brigu da u njima budu zastupljeni osnovni pristupi. To uključuje sumativno vrednovanje (vrednovanje naučenoga), ocjenu razine usvojenosti učenikovih kompetencija u odnosu na definirane ishode uglavnom iskazane numeričkom skalom. Pored sumativnog, moraju biti zastupljeni i formativni oblici vrednovanja (vrednovanje za učenje i vrednovanje kao učenje). Ovi oblici iziskuju kontinuirano prikupljanje i procjenu učenikovih postignuća. Njime se pravovremeno dobivaju povratne informacije o razini usvojenosti kompetencija te omogućuje modifikacija, planiranje i unaprjeđivanje procesa učenja kako bi se uočene manjkavosti otklonile. Vrednovanje za učenje služi kao dijagnostika trenutnog učenikovog stanja u procesu učenja te kao mogućnost ukazivanja na prisutne probleme kako bi on u daljnjem radu napredovao. S druge strane, vrednovanje kao učenje uključuje razvoj sposobnosti samostalne

procjene postignuća u odnosu na postavljene ciljeve učenja. Pomoću njih učenik samostalno upravlja procesom učenja i korigira one nedostatke koje je osvijestio kao nedovoljnu razinu usvojenosti. Formativno vrednovanje iziskuje mnogo truda i interakcije nastavnika s učenicima te postavljanje preciznih kriterija što se i na koji način vrednuje. Njegove prednosti su višestruke jer kod učenika stvara jasniju korelaciju između postavljenih ciljeva i njihovog vrednovanja (pokazivanje primjera dobre prakse od strane nastavnika), ali i osjećaja da svaki učenik može napredovati i usavršavati proces učenja.

Koristi od vrednovanja su značajne i nužne za veći broj dionika odgojno-obrazovnog procesa. Njima učenik dobiva vanjsku informaciju o obrazovnom napretku i razini postignuća, čime se pravovremeno usmjerava proces učenja s ciljem poboljšanja i stvara motivacija za daljnji napredak. Učenik može usvojiti kompetencije samovrednovanja, postati svjestan ciljeva i ishoda učenja te značajan dio kompetencija izgraditi samostalnim učenjem. Vrednovanje pomaže nastavnicima koji, zbog potrebe za usklađivanjem tehnika i metoda vrednovanja, postaju svjesniji odgojno-obrazovnih ciljeva i mogućnosti modifikacije metoda podučavanja kako bi ta korelacija bila što usklađenija. Vrednovanje im pruža povratne informacije o učeničkim postignućima, što može rezultirati promjenom pristupa podučavanju kako bi razina usvojenosti željenih kompetencija bila veća.

Kada su u pitanju tehnike i metode vrednovanja treba ih pažljivo odabrati kako bi na optimalan način odražavale stvarna učenička postignuća. Valja izbjegavati dominaciju jednoga načina vrednovanja jer ne može efikasno mjeriti sve tražene kompetencije, kao i nepreciznost kriterija kojima se vrši vrednovanje. Jedan način vrednovanja nipošto ne može biti adekvatan za sve ishode, a pri njihovom odabiru treba strogo voditi računa da odgovaraju postavljenoj razini kompetencija u ishodima. Više načina vrednovanja je nužno zbog različitoga nastavnog sadržaja, različitosti kompetencija koje se žele izgraditi, ali i zbog različitosti samih učenika. Sve navedeno treba ukalkulirati prilikom planiranja procesa vrednovanja za pojedini dio učenja. Preporučuje se korištenje sljedećih metoda i tehnika vrednovanja: usmena ispitivanja, pisani testovi (otvorenoga i zatvorenoga tipa), kvizovi znanja, eseji/seminarski radovi, prezentacije, projektni zadatci, mikro istraživanja (studije slučaja), debate, simulacije, izrada tablica, grafikona i dijagrama, multimedijски sadržaji.

Zadatci i kriteriji unutar pojedine tehnike vrednovanja moraju biti jasni i precizni. Treba ih prilagoditi postavljenim ciljevima kako bi se na kraju ciklusa moglo vidjeti jesu li ostvareni. Kod pisanih testova je važno da budu kriterijskog tipa te da se za pojedini cilj ili skupinu ciljeva kreiraju zadatci koji će mjeriti njihovu ostvarenost. Zadatci u tehnikama vrednovanja moraju biti optimalni uzrastu i dotadašnjim učenikovim postignućima, izbjegavajući da budu prelak ili preteški. Nastavnik mora procijeniti odgovaraju li zadatci strategiji vrednovanja, tj. da ne iziskuju preveliki napor i trud čiji će rezultat biti teško mjerljiv ili ostvariti neznatni dio traženih kompetencija. To je posebno važno kod projektnih zadataka koji se izvode u više faza te od učenika iziskuju značajan trud. Tehnike vrednovanja moraju biti koncipirane da izbjegnu doslovnu reprodukciju predmetnoga gradiva, čime se gubi smisao kurikularnoga pristupa obrazovanju. Važno je da tehnikama vrednovanja bude pokriveno cjelokupno nastavno gradivo koje iziskuju postavljene ciljevi učenja. Potrebno je povezati više cjelina koje sadrže iste ili

slične kompetencije, a koje je moguće vrednovati istim tehnikama. U protivnom vrednovanje atomiziranih ishoda bi svu pozornost učenika skrenulo na uvježbavanje usitnjenih ishoda i zanemarilo šire kompetencije.

Unutar predmeta Politika i gospodarstvo zastupljena su tri elementa vrednovanja:

- usvojenost temeljnih pojmova i teorija
- razumijevanje i analiza političke i ekonomske realnosti te civilnoga društva
- primjena kompetencija aktivnoga građanina.

Kod elementa „usvojenost temeljnih pojmova i teorija“ nastavnik vrednuje učenikovo poznavanje osnovnih pojmova i teorijskih znanja prožetih kroz predmetne ciljeve. Učenik mora usvojiti traženu razinu političke i ekonomske pismenosti, kao i poznavanje osnovnih koncepata civilnoga društva. Adekvatne tehnike vrednovanja ove razine uključuju: redovita usmena ispitivanja, kvizove znanja, samostalne i grupne prezentacije. Što se tiče pismenih testova, ovom elementu odgovaraju zadatci i testovi zatvorenog tipa (višestruki izbor, dvostruki izbor, uspoređivanje i sređivanje), pomoću kojih se efikasno procjenjuje poznavanje temeljnim pojmova.

U okviru elementa *razumijevanje i analiza političke i ekonomske realnosti, te civilnoga društva* od učenika se zahtijeva komparacija, procjenjivanje, povezivanje i analiza zadanih fenomena i procesa. Nastavnik vrednuje sposobnosti učenika da teorijske postavke i pojmove poveže u kompleksnije sklopove pomoću kojih analizira dijelove političkoga, ekonomskoga i sustava civilnoga društva. Time je učenik sposoban klasificirati i usporediti karakteristike te prednosti i mane pojedinih sustava. Vrednovanje ove dimenzije optimalno je redovitim usmenim ispitivanjima, esejima i seminarским radovima, individualnim ili grupnim prezentacijama, mikroistraživanjima (studije slučaja), izradom tablica, grafikona i dijagrama (komparacije ili studije slučaja). Što se tiče pisanih testova ovoj dimenziji odgovaraju zadatci i testovi otvorenog tipa (esejistički, nadopunjavanje i prisjećanje) kojima se prikladno procjenjuju tražena postignuća.

Element vrednovanja *primjena kompetencija aktivnoga građanina* odnosi se na vrednovanje primjene kompetencija kojima učenik postaje punopravan član političke, ekonomske i civilne zajednice. One su vrijednosno određene te zahtijevaju visoku razinu samostalnoga učenja i samoevaluacije. Njihovo vrednovanje uključuje kvalitativni pristup koji pored numeričkog omogućuje i opisno ocjenjivanje. Učenik treba pokazati kompetencije: samostalne argumentacije, rasprave, izrade projekata (civilnoga društva, poduzetničkih i poslovnih planova), interpretacije međuovisnosti triju sfera (političke, ekonomske i civilne) te njihov utjecaj na svakodnevni život. Ovoj dimenziji primjerene su tehnike vrednovanja poput individualnih i grupnih prezentacija, strukturiranih debata, individualnih ili grupnih projektnih zadataka (poduzetništvo, ekološki i održivi razvoj, civilni aktivizam i ljudska prava), simulacije (političkih institucija), korištenje multimedijjskih sadržaja u učenju.

Opisani elementi su podjednako zastupljeni pri sumativnom vrednovanju ukupnoga postignuća učenika izraženoga zaključnom ocjenom. Nastavnik zadržava diskrecijsko pravo da pojedinom

elementu prida veću ili manju vrijednost u postupku zaključnoga ocjenjivanja, s napomenom da učenik mora biti pravovremeno upoznat s tim postupkom.

Zaključna ocjena ne mora biti aritmetička sredina svih prethodno dobivenih ocjena, već treba uvažavati cijeli proces učenja. Ne smije biti samo odraz razine postignuća i ocjena koje su stečene u pojedinoj fazi učenja, već cjelokupnoga stanja učenikovih postignuća u odnosu na postavljene standarde. Zaključna ocjena treba uvažiti postignuća učenika u odnosu na generičke vještine, poput komunikacije i suradnje, samostalnosti u procesu učenja te odgovornost za zadatke i obveze.

